

Tomasz Kubalica

Filozofia jako system

Recenzja książki Christiana Krijnena
Philosophie als System
Prinzipientheoretische Untersuchungen zum
Systemgedanken bei Hegel,
im Neukantianismus und in der Gegenwartsphilosophie
Würzburg: Königshausen & Neumann, 2008

Idea systemu filozoficznego przyświecała staraniom intelektualnym, które podejmowało wielu wybitnych myślicieli, takich jak Arystoteles, Tomasz z Akwinu, Baruch de Spinoza. System stanowił dla nich program filozofowania. Pod pojęciem „system filozoficzny” najczęściej rozumie się uporządkowany, jednorodny zbiór twierdzeń filozoficznych, które stanowią pewną całość i obejmują przynajmniej podstawowe dziedziny filozofii. Do czasów Georga Wilhelma Friedricha Hegla systemowy sposób uprawiania filozofii cieszył się uznaniem, później jednak — przede wszystkim w drugiej połowie XX wieku — zdyskredytowała go w dużej mierze filozofia analityczna.

Tytuł książki Christiana Krijnena można przetłumaczyć następująco: *Filozofia jako system. Badania nad pryncypiami myśli systemowej Hegla w neokantyzmie i w filozofii współczesnej*. Głównym przedmiotem rozprawy jest Hegłowska koncepcja zamkniętego systemu filozoficznego. Autor podejmuje rozważania zarówno nad podstawami krytyki kierowanej pod adresem systemowo rozumianej filozofii, jak i nad podejmowanymi przez neokantystów próbami prze-

formułowania koncepcji systemu twórcy *Fenomenologii ducha*. Zwraća uwagę na fakt, że źródłem obecnego sceptycyzmu wobec filozofii systemowej jest Heglowski model systemu. Dlatego stał się on punktem odniesienia dla podejmowanych prób restauracji tego sposobu filozofowania. Z systemem Hegla porównują swój dorobek filozofowie, którzy nie rezygnując z idei systemu, starali się jednak kształtować ją na podstawie wniosków wyprowadzonych z krytyki tego modelu systemu.

Hegla z neokantystami łączy to, że odnosili się do transcendentalnej filozofii Immanuela Kanta, ale różni ich sposób tegoż odniesienia. Starania neokantowskie zostały uwieńczone sformułowaniem nowej — krytycznej — koncepcji otwartego systemu filozoficznego. Ową otwartość systemu filozoficznego Krijnen definiuje następująco: „System otwarty powinien stanowić syntezę, która z jednej strony odda sprawiedliwość niezamkniętości oraz fragmentaryczności historycznego życia kultury, a z drugiej strony jednocześnie zaprowadzi szeroki i odpowiadający pryncypiom porządek” (s. 40). Krijnen w czwartym rozdziale analizuje na podstawie myśli Hegla i Heinricha Rickerta problem otwartości systemu filozoficznego. Autor rozprawy dostrzega we współczesnej dyskusji nad koncepcją systemu filozoficznego brak rozważań nad systemem otwartym, w swych założeniach rezygnującym z dialektyki na rzecz wypracowanej przez badeńczyków heterologii, którą można rozumieć jako teorię heterotetycznych pryncypiów myślenia. Myślenie heterotetyczne polega, najogólniej mówiąc, na ujmowaniu danego przedmiotu jako pary dwóch wzajemnie dopełniających się, ale różnorodnych elementów, na przykład w postaci par: Ja i nie-Ja, świadomość i treść świadomości, forma i treść.

Przedstawione w pracy badania Krijnen określa mianem teorii pryncypiów, którą rozumie jako badania nie nad treścią omawianych systemów, lecz nad ich pryncypiami. Jego zdaniem, w kontekście zagadnienia systemu filozoficznego oznacza to badania skoncentrowane na trzech kompleksach problemów:

- 1) na problemie początku myślenia filozoficznego;
- 2) na problemie podziału systemu na części;
- 3) na problemie końca systemu.

Wymienione problemy wyznaczają treść poszczególnych części książki.

W pierwszym rozdziale, zatytułowanym *Absoluter oder kritischer Standpunkt? Das methodisch-genetische Problem des Anfangs der Philosophie bei Hegel und Rickert* (*Absolutyzm czy krytycyzm? Metodyczny i genetyczny problem początku filozofii u Hegla i u Rickerta*), Krijnen stawia pytanie dotyczące nie tylko początku filozofii, lecz

przede wszystkim — słuszności sposobu filozofowania Hegla: czy logika Hegla jest wystarczająca z punktu widzenia czystej wiedzy? W odpowiedzi na to pytanie autor stwierdza, że konieczne są dalsze rozważania nad argumentacją Hegla dotyczącą spekulatywnego punktu wyjścia jego filozofii.

Kolejny rozdział *Sein und Nichts am Anfang von Hegels Logik: Bemerkungen anlässlich einer Kritik Rickerts* (Byt i nicość na początku logiki Hegla. Uwagi zawarte w krytyce Rickerta) stanowi rozwinięcie postawionego w poprzedniej części problemu. Krijnen na drodze analizy dochodzi do istotnych dla kwestii początku myślenia filozoficznego wniosków na temat zróżnicowanej funkcji bytu i nicości w procesie określania. Z perspektywy całości problemu określania to ujęcie okazuje się wszakże jednostronne i wymaga dodatkowego uwzględnienia metody spekulatywnego rozwoju pojęcia.

Trzeci rozdział *Dialektik oder Heterologie? Zur Grundstruktur des Denkens bei Hegel und Rickert* (Dialektyka czy heterologia? Podstawowa struktura myśli Hegla i Rickerta) jest poświęcony złożonej problematyce metody dialektycznej oraz jej funkcji logicznej. Autor dokonuje w tym kontekście konfrontacji poglądów Hegla oraz krytycznie odnoszącego się do metody dialektycznej Rickerta. Krijnen stwierdza, że Rickerta koncepcja heterologii ma — w porównaniu z dialektyką Hegla — tę zaletę, że nie łączy genezy z określonością.

W czwartym rozdziale, zatytułowanym *Systemgliederung und Systemabschluß bei Hegel und Rickert* (Struktura systemu i zamknięcie systemu według Hegla i Rickerta), autor podejmuje dwie kwestie:

1. Na jakie dziedziny (części, sfery, obszary) dzieli się system filozoficzny?

2. Jak rozwiązać problem zakończenia systemu, biorąc pod uwagę wymóg jego jedności, otwartości i historyczności?

Zdaniem autora, Hegłowski podział systemu jest lepszy w porównaniu z propozycją neokantowską, ponieważ w strukturze systemu nie wystarczy uwzględnić samokształcenia (*Selbstgestaltung*), lecz należy — tak jak to czyni Hegel — brać pod uwagę również aspekt samopoznawczy. Konsekwencją pominięcia aspektu samopoznawczego są problemy z ujęciem ducha i przyrody w kontekście kultury. Natomiast w odpowiedzi na drugą kwestię Krijnen stwierdza, że mimo sugestywnych zapewnień systemu Hegla i Rickerta nie są ani „zamknięte”, ani „otwarte”, ponieważ otwartość i zamkniętość muszą charakteryzować każdy system filozofii, której stawia się wymóg bycia wiedzą o całości.

W piątym rozdziale, którego tytuł brzmi *Der Systemgedanke in der Entwicklung des südwestdeutschen Neukantianismus* (Myśl syste-

mowa w rozwoju południowoniemieckiego neokantyzmu), Krijnen dokonuje rekonstrukcji i oceny dorobku filozoficznego dwóch spadkobierców neokantyzmu badeńskiego: Jonasa Cohna i Brunona Baucha. Autor podejmuje kwestię kontynuacji i dalszego rozwoju myśli Rickerta. Stawia również pytanie: czy (a jeśli tak, to w jakim stopniu) kolejne pokolenie badeńczyków zbliżyło się do Hegłowskiej koncepcji systemu filozoficznego w ramach opisywanego przez Wilhema Windelbanda „renesansu Hegla”? Zdaniem Krijnena, niewątpliwie do ich filozofii zostają włączone motywy Hegłowskie. W dorobku Cohna przejawia się to rozwojem genetycznej koncepcji ducha połączonej z ideą samopoznania, a w twórczości Baucha znajduje wyraz w ujęciu idei jako prawdy samej, jako podstawy oraz jako celu wszelkiej rzeczywistości. Autor dowodzi jednak, że mimo licznych rysów Hegłowskich korpus myśli Cohna i Baucha pozostaje neokantowski.

W ostatniej części, zatytułowanej *System der Philosophie heute* (*System filozofii dzisiaj*), Krijnen stawia kolejne pytanie: czy (a jeśli tak, to w jakim stopniu) wyniki z analizy Hegłowskiej oraz neokantowskiej koncepcji systemu zachowują znaczenie we współczesnym kontekście filozoficznym? W tym rozdziale autor wyraża swoje stanowisko w toczącej się współcześnie debacie na temat filozofii systemowej i odnosi się do poglądów Hansa Wagnera, Wolfganga Flacha, Karen Gloy i innych. W tej części autor podejmuje również po raz kolejny kwestię sposobu rozumienia otwartości systemu filozoficznego.

Na zakończenie chciałbym wyrazić swoją opinię na temat omawianej książki. Uważam, że najważniejszą zaletą tej pracy jest podjęcie i rzeczowe potraktowanie istotnego dla współczesnej debaty filozoficznej problemu systemu filozoficznego. Inną zaletą omawianej publikacji jest — godne naśladowania — problemowe podejście do omawianych zagadnień, które polega na tym, że autor nie dopasowuje rozwiązań do z góry przyjętego obrazu świata.